

Dömötör Adrienne

Innovatív (előtagos) és konzervatív (előtag nélküli) vonatkozó névmásformák versengése a 16. századi nyomtatott bibliafordításokban

A magyar vonatkozó névmásformák az ómagyar kortól adathozhatóan kétféleképpen is versenyhelyzetben állnak egymással. Egyrészt a [- személy] jelentésjegyű antecedens mellett a *mely* és a *mi* elkezdte kiszorítani a *ki*-t, másrészt pedig mindhárom névmás előtagos formája terjedésnek indul az előtag nélküli változat rovására.

Az utóbbi három év során a „Versengő szerkezetek a középmagyar élőnyelvben: változók elemzésén alapuló megközelítés” című munkálat keretében többször is vizsgáltam az egyik vagy a másik váltakozás életrajzában valamely szakaszát (NKIFH – OTKA K 116217 sz. projektum).

A mostani előadás közvetlen előzménye a Nyelvelmélet és dialektológia 4. című konferencián hangzott el, ahol a fentebb említett második típusú váltakozást tanulmányoztam Károlyi Gáspár nyelvében. Ugyanezt a típust vizsgáltam egy másik előadásomban (MTA NYTI 2018) a középmagyar kor első évtizedeinek szélesebb körű nyelvhasználatára vonatkozóan: az élőnyelvközeliregiszterben és a könyvkiadás különböző műfajainak regiszterében. Itt elsősorban arra a kérdésre kerestem választ, hogy az innovatív formák terjedésében melyik nyelvhasználati rétegé a vezető szerep: az élőnyelv, amely a változások megindulásának elsődleges terepe, vagy a könyvnyelv, amelynek kimunkáltabb a nyelvhasználat? A válasz – legalábbis a háromból két névmáspár esetében – a második felvetést támogatta.

Ezen a nyomvonalon elindulva a jelen előadásomban azt szeretném vizsgálni: hogyan viszonyul a bibliafordítások nyelvezete a fentebb említett kétféle regiszterhez? Az előző tanulságból kiindulva ugyanis az várható, hogy az innovatív formák terjedésében – mindkét regisztert megelőzve – a bibliafordítások járnak élen.

Forrásként a korszak mind az öt bibliafordításának papír kiadású vagy online hasonmás változatát felhasználom (Pesthi Gábor, Sylvester János, Heltai Gáspár, Félegyházi Tamás, Károlyi Gáspár). A *ki~a(z)ki*, *mi~a(z)mi*, *mely~a(z)mely* párok viselkedését a Márk-evangélium szövegéből gyűjtött adatok alapján tanulmányozom. Az eredményeket a százalékos részesedésekről készült diagramok segítségével mutatom be, és az eltérések mértékéről tett megállapításokat szignifikanciavizsgálatoknak is alávetem. Az összevetések megmutatják, hogy ennek a nyelvi változásnak a terjedését a bibliafordítók kiemelkedően tudatos nyelvhasználatával segíti elő leginkább.